

HALK EDEBİYATINDAKİ AT MOTİFİNİN ÖMER SEYFETTİN'İN “AT” ADLI ÖYKÜSÜNE YANSIMALARI

*Türkan YEŞİLYURT**

Geliş Tarihi: 14.10.2020

Kabul Tarihi: 20.10.2020

Atıf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: Özel Sayı

Sayfa: 98-106

Yıl: 2020

Dönem: Ekim

Özet

Ömer Seyfettin'in "At" adlı öyküsünü Türk mitolojisinde, destanlarında, halk hikâyelerinde, halk şiirlerinde, masallarında, atasözleri ve deyimlerinde silinmez izleri bulunan at motifi üzerine kurması oldukça anlamlıdır. "Millî edebiyat" anlayışı içinde hareket eden edebiyatçılar, Türk halk kültürünü edebiyatın temel kaynaklarından biri olarak kabul etmiştir. Ömer Seyfettin de halk edebiyatındaki at motifinden yararlanarak "Türklük bilinci"ni idrak etmiş bir öykü kişisi yaratır. Atın Türklerin hayatında önemli bir yere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan binicinin at aracılığıyla millî duygularının coşması boşuna değildir. Ayrıca akıllı ve erdemli binici ile duyarlı ve tecrübeli at arasındaki paralellik dikkate değerdir. At, somut anlamda binicisini kasabaya ulaştırırken, soyut manada onun millî duygularını uyandırır.

Anahtar Kelimeler: At, Millî edebiyat, Ömer Seyfettin, Öykü, Türk halk edebiyatı.

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, turkanyes@gmail.com /
ORCID: 0000-0003-3138-1339

REFLECTIONS OF THE MOTIF IN THE FOLK LITERATURE TO ÖMER SEYFETTİN'S "HORSE" STORY

*Türkan YEŞİLYURT**

First Received: 14.10.2020

Accepted: 20.10.2020

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: Special Issue

Pages: 98-106

Year: 2020

Session: October

Abstract

It is quite meaningful that Ömer Seyfettin's story "Horse" is based on a horse with indelible marks in Turkish mythology, epics, folktales, folk poems, fairy tales, proverbs and idioms. Acting in a "national literature" approach, literati accepted Turkish folk culture as one of the main sources of literature. Ömer Seyfettin also creates a story person who realized "Turkishness consciousness" by making use of the horse motif in folk literature. It is a known fact that the horse has an important place in the life of the Turks. In this regard, the enthusiasm of the rider's national feelings through the horse is not in vain. In addition, the parallels between the smart and virtuous rider and the sensitive and experienced horse are worth considering. While the horse brings its rider to the town in a concrete sense, it evokes his national feelings in an abstract sense.

Key words: Horse, National literature, Ömer Seyfettin, Story, Turkish folk literature.

* Associate Prof., Sinop University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, Sinop, turkanyes@gmail.com / ORCID: 0000-0003-3138-1339

Giriş

"Millî edebiyat" anlayışı içinde hareket eden edebiyatçılar, edebiyatın temel kaynaklarından biri olarak Türk halk kültürünü görmüştür. Pertev Naili Boratav da "Türk Masalı Üzerine" adlı yazısında millî edebiyatçılarla ilgili olarak şu saptamayı yapar: *"Bu yeni çığır, 1910 yıllarından sonra, Millî Edebiyat akımı adıyla anılan ve Türk halk kültürünü Türk edebiyat ve sanatının gelişmesi için bir kaynak sayan düşünür ve yazarların sahneye çıkmalarıyla başlar"* (2011: 355).

Türk halk kültürünün Türk edebiyatının kaynağı olduğu görüşü Ziya Gökalp'e dayanır. O, *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında başta Alighieri Dante, Johann Wolfgang von Goethe, Jean-Jacques Rousseau, Alexander Puşkin, Friedrich Schiller olmak üzere birçok büyük sanatçının yetişmesinin nedenini kendi halk kültürlerinden beslenmelerine bağlar:

"Halkın kullandığı kelimelere, cümlelere dikkat etmek. Söylediği darb-ı meselleri, ananevi hikmetleri işitmek. Düşünüşündeki tarsi, duyuşundaki üslûbu zaptetmek. Şiirlerini, musikisini dinleyerek, raksını, oyunlarını seyretmek. Dinî hayatına, ahlakî duygularına nüfuz etmek. Giyinişinde, evinin mimarisinde, mobilyalarının sadeliğindeki güzellikleri tadabilmek. Bundan başka, halkın masallarını, fıkralarını, menkıbelerini, tandırname adı verilen eski töreden kalma akidelerini öğrenmek. Halk kitaplarını okumak. Korkut Ata'dan başlayarak âşık kitaplarını, Yunus Emre'den başlayarak tekke ilahilerini, Nasrettin Hoca'dan başlayarak halk nekreciliğini, çocukluğumuzda seyrettiğimiz Karagöz'le ortaoyununu aramak bulmak lazım. Halkın cenknameler okunan eski kahvelerini, ramazan gecelerini, cuma arifanelerini, çocukların her sene sabırsızlıkla bekledikleri coşkun bayramlarını yeniden diriltmek, canlandırmak lazım. Halkın sanat eserlerini toplayarak millî müzeler meydana getirmek lazım. [...] Rusların en büyük şairi olan Puşkin, bu suretle millileştiği içindir ki, gerçekten bir millî şair oldu. Dante, Petrark, Jan-Jak Ruso, Göte, Şiller, Danunzio gibi millî şairler hep, halktan aldıkları feyizler sayesinde sanat dâhileri oldular" (2018: 43-44).

Türk halk kültürünü halk dili, halk edebiyatı, halk müziği, halk sanatları, halk inanç, örf ve âdetleri ve halk felsefesi meydana getirir. Bu yazıda halk kültürünü oluşturan kaynaklardan

biri olan halk edebiyatı temel alınmıştır. Bu bağlamda Ömer Seyfettin'in "At" adı hikâyesinde, halk edebiyatı kaynaklarında yer alan at motifinden yararlanarak "Türklük bilinci"ni idrak etmiş bir öykü kişinin portresini çizdiği ortaya konmuştur.

Türk mitolojisinde, destanlarında, halk hikâyelerinde, masallarında, halk şiirlerinde, atasözleri ve deyimlerinde at motifi önemli bir yer tutar. Türk mitolojisinde karşımıza çıkan hayvanlardan biri de attır. Atın uğur getireceğine inanılır. Atın kuyruğunu kesmek Türklerde matem işareti sayılır. Atların, ölenlerin ruhunu öbür dünyaya götürdükleri kabul edilir. Bu bakımdan Kara Kalpaklarda tabuta "ağaç at" denir. Ne yapılması gerektiğini öğrenebilmek için Şamanlar, ayinde dua ederken atlardan yardım ister (Beydili 2005: 71-72).

Destanlarda kahramanların yardımcıları atlarıdır. Burada atlar kahramanları gibi olağanüstü özelliklere sahiptir. Kahramanlar atları olmayınca becerilerini ve yeteneklerini kaybeder. Çoğunlukla destan kahramanları atlarıyla beraber anılır: Oğuz-Kağan-Alaca At, Alpamiş-Bayçıpar, Er Töştük-Çal Kuyruk, Edige-Timçavar, Battal Gazi-Aşkar (Yardımcı 2007: 60-62).

At halk hikâyelerinin kahramanlarından biridir. Örneğin, XVI. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Köroğlu, halk tarafından hem hikâyeye kahramanı hem de şair olarak kabul edilmiştir. Köroğlu kadar Kır At'ı da unutulmazdır. Birinin adı geçince diğerrinin adı anımsanır: Köroğlu-Kır At. Bu bakımdan Köroğlu'nun şiirinde Kır At'ın önemli bir yer tutması doğaldır: *"İnce uzun boylu kalem bacaklı / Terazi tabanlı göğsü yelekli / Bir geyik misali hatun bilekli / Kalkana benziyor düşü Kır At'ın"* (Bezirci 1993: 195).

Köroğlu ve Kır-At iki dosttur. Yaşar Çoruhlu'nun *Türk Mitolojisinin Anahtarları* adlı kitabında belirttiği gibi *"Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikâyede at, sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır"* (2002: 141). Köroğlu'nun atına duyduğu sevgiyi dile getiren yukardaki dizelerden de anlaşılacağı üzere at, halk şiirinin temalarından biridir.

Masallarda konuşabilen, uçabilen, bilge atlar vardır. Örneğin, "Dünya-Güzeli" masalında konuşabilen, bilge bir at yer alır. Bu at, bilgeliğiyle şehzadenin birçok badireyi atlatarak Dünya-Güzeli ile evlenmesini, padişah olmasını ve babasının yeniden görmesini sağlar.

İlber Ortaylı'nın *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına Türklerin Tarihi*'nde belirttiği gibi "At üzerine olan Türk lügati çok zengindir. Bugün izleri var ama bunları tamamen bilmiyoruz. Atların renklerine, yaşlarına, cinsiyetlerine göre farklı isimleri var. Öyle ki teferruata girildiği zaman bu isimlendirme binleri buluyor" (2015: 36). Yüzyıllarca atlarla iç içe yaşamış Türklerin dillerinin onlarla ilgili deyimler ve atasözleri bakımından zengin olması anlaşılır bir durumdur. Atasözleri arasında "Ata da soy gerek, ite de", "At binenin, kılıç kuşananın", "At arıklıkla, yiğit gariplikle" (Aksoy 1971: 143-144); deyimler arasında "At izi it izine karışmak", "At oynatmak", "Atını sağlam kazığa bağlamak" (1976: 486-487) örnek olarak verilebilir,

Ömer Seyfettin'in "At" Hikâyesi

Binici, muhafız ahırında üç hafta dinlenen atını iki saat koşturur. Vardar'daki yaprakları sararmış solmuş söğüt ormancığının içinde at yorgun düşerken, binici tersine canlı ve zindedir. Binicinin kırbacıyla at dörtmala kalkar. Kendini bir kuvvetin üstünde uçuyor gibi hisseden binici, "Ah, dört beş asır evvel yaşasaydım!" diyerek mutlu olur. At yavaşlar gibi olunca binici tekrar kamçısını savurur ve eski dörtmal at, daha çılgın bir şekilde koşar. Binici, sanki atla birlikte dört beş yüzyıl öncesine atlar. Binici, atalarını cesur, yiğit ve kahraman savaşçılar; kendi kuşağını ise çaresiz savaşçılar olarak değerlendirir. Savaş ihtiyacı, hücum isteği ile dolu olan binici, atını kamçılıyarak sağında Vardar ırmağı solunda demiryolu olan ve yılan gibi uzayıp giden yolda ilerler. At da binicisi de terlemiştir. Binicinin kalçaları sızlar. At binicisinin ıstırabını duymuş gibi sürat yapar. Böylece kasabaya girerler. Asker birden dizgini çekerek atını durdurur. Kasabanın miskin hâli onda ağlama duygusu uyandırır. Dağlara kaçmak ister. Binici atalarıyla, onların dünyasıyla ilgili hayâl kurmasına sebep olduğu için ata binmekten vazgeçip motosiklet almayı düşünür. Ancak, motosiklet geçmişle bağ kurmaya imkân vermeyeceği gibi onu sürebilecek yollar da yoktur.

Binici atıyla iki saat süren yolculuğu sırasında âdeta şimdiki zamandan geçmiş zamana kanatlanır. Bu dünyadan öbür dünyaya atlar. Atlama:

"Sihirli hikâyelerde, mitolojik yapılara bağlı bir unsur. Atlama unsuru, mitolojik görüş ve düşüncelerde, bu dünya ile öbür dünya arasındaki sınırı sembolize eden engelin ortadan kalkmasını işaret eder. Atlama unsuruna, genellikle sihirli

hikâyelerde rastlanır. Bu hikâyelerde öbür dünyaya atlamanın birçok yolu vardır. Bunlar arasında, kuş veya başka bir hayvan kılığına girmek, Üçayaklı At'a binerek çayı veya denizi geçmek, yani suyu atlamak, kuyu yoluyla karanlık dünyaya inmek gibi yollar vardır” (2005: 74-75).

Binici atla birlikte dört beş yüzyıl öncesine atlar. At vasıtasıyla geçmişte yaşamış ataları ile bağlantı kurar. Orada şan, şöhret, başarı, aşk, hırs vardır. Türk mitolojisine göre “*Atlar, ruhlar dünyasıyla bağlantıda bir araç olarak düşünülmüştür*” (2005: 71).

Ata, “*Mitolojik düşüncede, ahiret dünyası ve bu anlamda da atalar dünyasıyla bağlantılıdır*” (2005: 73). Binicinin ilgi kurduğu akıncı ataları mesut ve mağrurdurlar. Onlar, gençlikleri yiğitlik ve kahramanlıkla geçtiği için arkalarında teselli vermeyen anılar ve kandıran kıvançlar bırakmamıştır. Oysa binicinin kendi kuşağının çaresiz savaşçıları sefil durumdadır.

At, muhafız ahırında üç hafta dinlendikten sonra binicisi onu yormaktan çekinmez. Çünkü Türk atasözüne göre “Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli”dir (Aksoy 1971: 143). Binici de atı koşturur, terletir ve kamçulamaktan çekinmez.

Elias Canetti, *Hayvanlar Üzerine* adlı kitabında binici halklarda, at ile binici arasındaki bağı şöyle değerlendirir: “*Binici halklarda, at, efendisine o kadar gerekli ve o yakındır ki, aralarında son derece kişisel, başka koşullarda mümkün olamayacak derecede yakın bir tabii olma ilişkisi doğmuştur*” (2014: 39-40). Hikâyedeki at da binicisine tabi kalır.

Vardar'daki sonbahar renklenmesi içindeki söğüt ormancığının içinde at yorgun düşmüşken, binici tersine canlı ve zindedir. Ne ki, binicinin kırbaçla yönlendirmesiyle at dörtnala kalkar. Yani son süratle koşmaya başlar. Ali Abbas Çınar'ın *Türklerde At ve Atçılık* adlı kitabında belirttiği gibi “Atın yürüyüşünün şeklini binicisinin iç dünyasının dışa yansıması olarak değerlendir[mek]” (1993: 38) gerekir. “*At, adımına göre değil, adamına göre yürür*” (Aksoy 1971: 143).

“*Yügrük veya yügürgen atlar çok hızlı koşarlar*” (Çınar, 1993: 38). Öyküdeki at da yügrük at gibi hızlı koşar. Oğuzların bilgin, akıllı ve erdemli kişilere “yügrük bilge” dedikleri düşünülürse, bu atlar da tecrübeli ve bilgilidir (1993: 38). Gerçekten de hikâyedeki binicinin kalçaları sızlayınca atın onun ıstırabını hissederek sürat yapması atın deneyimli olduğunu

gösterir. Ayrıca, Türk atlarının daha çok yüğrük ve eşkin yürüyüşleriyle tanındığını hatırlatmak gerekir (1993: 38).

Binicinin "Türklük bilinci"nin gelişmesinde vatanın zor durumda bulunmasının etkisi vardır. Bu bakımdan hikâye kişisi binici ile hikâye yazarı Ömer Seyfettin örtüşür. İnci Enginün, "Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri" adlı yazısında yazarla ilgili olarak şu saptamayı yapar: "*O bir asker olarak yetişmiş, millî varlığın, vatanın, devletin tehlikede olduğunu Rumeli'de bilhassa Bulgarlar arasında bulunmuş ve kendisinde de kuvvetli bir millî şuur belki de bu sıralarda gelişmiştir*" (1985: 45). "At" hikâyesini 1910 yılında yayımlayan Ömer Seyfettin, 1909-1911 yılları arasında bir asker olarak bulunduğu Makedonya ve Balkanlar'da komitacılarla mücadele etmiştir.

At ve binici sonunda kasabaya ulaşır. Ne var ki, binici kasabanın miskin hâli karşısında ağlamak ve dağlara kaçmak ister. Çünkü akıncı atalarının dünyasından çok uzak olan bu yerde "Türklük bilinci" yoktur. O, bulunduğu ortamdaki miskinkinlikten ve mefkûresizlikten ıstırap duyar. Hikâye kahramanı ile yazarının "Türklük mefkûresi" konusundaki duyarlılığının paralel olduğu görülür. Ömer Seyfettin de millî mefkûresi olmayan milletlerin varolamayacağını ifade eder:

"Bosna Hersek'i, Şarkî Rumeli'yi, Trablusgarb'ı nihayet Makedonya'yı Trakya'nın yarısını, Arnavutluk'u, Epir'i, Adalar'ı, Girit'i kaybediyoruz. Çünkü her millet, millet hâline gelmiş, millî heyecanlarla, millî mefkûrelerle üzerimize yürüyor. Hâlbuki bizim millî bir mefkûremiz yok... Niçin, kimin için, nereden muharebe edeceğimizi bilmediğimiz gibi milletçe ne yapmak istediğimizi de bilmiyorduk. [...]
Buna mefkûre denmez. Miskinlik denir. Milletlerin mefkûreleri daima taarruzîdir. Tedafüî ve korkak düşünceler mefkûre sayılmaz. Bir milletin taarruzî ve millî bir mefkûresi olmazsa o millet korkak ve emelsizdir. Zayıftır" (2010: 119-120).

Atın Türklerin hayatında önemli bir yere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan binicinin at aracılığıyla millî duygularının bilenmesi anlamlıdır. "Kuş kanadın er atın" atasözünü unutmamak gerekir (Kaşgarlı Mahmut 2015: 15).

Hikâyede binici ile at arasında bir ahenk vardır. Başka bir deyişle akıllı ve erdemli binici ile duyarlı ve tecrübeli at arasındaki uyum dikkate değerdir. At, somut anlamda binicisini

kasabaya ulaştırırken, soyut manada onun millî duygularını uyandırmıştır. Bu da genç neslin yeni bir kahramanlık hikâyesi yazacağına işarettir.

Sema Uğurcan'ın belirttiği gibi “Yaşadığı devirde Ömer Seyfettin büyük Türk devletinin adım adım çöküşüne şahit olur. Yazarlıkta kendisini geçmişe ve geleceğe götürenin içinde yaşadığı aktüel durum olduğunu bilir. Ama üç zamandan en çok istikbale değer verir. Türklerin içinde buldukları durumdan kurtulacaklarını önceden sezmiş, bizzat kendisinin de inandığı ümit felsefesini hikâyelerinde okuyucusuna telkin etmiştir” (2012: 143). Gerçekten de Türk milleti şaha kalkacak Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkacaktır.

Sonuç

Ömer Seyfettin, “At” adlı hikâyesinde kahramanının atla gerçekleştirdiği yolculuk esnasında "millî bilinç"inin bilenişini gözler önüne serer. Türk kültüründe önemli bir yeri olan atın, binicisinin "Türklük bilinci"ni uyandırması kayda değerdir.

Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde halk kültürünü oluşturan unsurlardan biri olan halk edebiyatından yararlanır. Yazarın Türk mitolojisinde, destanlarında, halk hikâyelerinde, halk şiirlerinde, masallarında, atasözleri ve deyimlerinde önemli bir yer tutan at motifi üzerine kurması oldukça anlamlıdır.

Hikâye kahramanı atalarıyla gurur duyar. İçinde bulunduğu zamandan miskinlik ve mefkûresizlik nedeniyle şikâyetcidir. Yine de geleceğe umutla bakar. Türk milletinin küllerinden yeniden doğacağına işaret eder.

Kaynakça

Aksoy, Ömer Asım (1971). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: 1 Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ömer Asım (1976). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: 2 Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Beydili, Celal (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (Çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

- Bezirci, Asım (1993). "Köroğlu". *Türk Halk Şiiri Cilt I: Tarihçesi, Kaynakları, Şairleri ve Seçme Şiirleri*. İstanbul: Say Yayınları, s. 187-195.
- Boratav, Pertev Naili (2011). "Türk Masalı Üzerine". *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi, s. 66-74.
- Canetti, Elias (2014). *Hayvanlar Üzerine*, (Çev. Levent Konca). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çınar, Ali Abbas (1993). *Türklerde At ve Atçılık*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar (2002). *Türk Mitolojisinin Anahtarları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Enginün, İnci (1985). "Ömer Seyfeddin'in Hikâyeleri". *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 37-49.
- Ziya Gökalp (2018). *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Çalışkan). İstanbul: Historia.
- Kaşgarlı Mahmut (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin)*, (Haz. Ahmet B. Ercilasun-Ziya Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2015). *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına Türklerin Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ömer Seyfettin (2012). "At". *Hikâyeler I*, (Haz. Hülya Argunşah). İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 117-119.
- Ömer Seyfettin (2010) "Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi". *Türk Ülküsü*, (Haz. Arslan Tekin) İstanbul: Bilge Kültür-Sanat, s. 109-125.
- Uğurcan, Sema (2012). "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Mekân ve Zaman Düşüncesi". *Edebiyatımız I: Edebiyat Tarih İlişkisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 137-144.
- Yardımcı, Mehmet (2007). *Destanlar*. Ankara: Ürün Yayınları.